

IDŐ ÉS ÖRÖKKÉVALÓSÁG A SZENTÍRÁSBAN

In der Heiligen Schrift begegnen verschiedene Zeitbegriffe. In dieser Studie wird einigen dieser Begriffe im Alten und Neuen Testament nachgegangen. Durch eine kurze Analyse wird versucht die Etymologie, Bedeutungsinhalt und Theologie dieser Begriffe zu entschlüsseln. Mit dem Zeitverständnis sind Eschatologie und Apokalypse aufs engste verbunden. Durch das Christusereignis tritt der Wendepunkt in die Heilsgeschichte ein. In ihm ist das Jetzt des Heils begonnen. In seiner zweiten Wiederkunft wird diese Heil allen sichtbar werden. Gott verfügt frei über die Zeit, sie ist sein Geschenk an den Menschen, der für seinen Umgang mit ihr vor Gott Verantwortung trägt. Das größte Geschenk Gottes an den Menschen ist das ewige Leben.

„Az emlékezés a remény nyelvére tanít. Az emlékezés lelkesedés a régivel kapcsolatban a jövőre nézve.”³³⁰

Témára hangolóként

Hogyan értelmezi az ószövetségi embere az időt? Nagyon találóan rátaapint erre Wolff, *Az Ószövetség antropológiája* című könyvében. Két időfogalomból indul ki: az egyik a miqqédem (előtt) a másik meg az ʾahărīt (mögött). Feltűnő az ószövetségi ember szóhasználata: a múltbeli dolgok előtte vannak, a jövőbeli dolgok mögötte.

A Zsolt 143, 5 jól szemlélteti ezt:

*„Visszaemlékszem az előttem (miqqédem) volt napokra,
Végiggondolom minden tettedet”*

Az ószövetségi ember a múlt eseményeit, dolgait maga előtt látja. Mi ezzel szemben úgy gondoljuk, hogy mögöttünk vannak.

A jövő pedig az ószövetségi ember számára nem előtte, hanem mögötte, a háta mögött található. Ezt lehet kiolvasni a következő versből is:

Jer 29, 11

„Mert csak én tudom, mi a tervem veletek

- így szól az Úr-

Békességet és nem romlást tervezek,

És ʾahărīt-ot és reményt adok nektek.”

Érdekes, hogy a „mögött” jelöli a jövődőt, azt, ami utánam érkezik a jövődőt. Magyar nyelven talán leginkább az utód és az előd szópár áll a legközelebb a felvázolt ószövetségi gondolkozási módhoz, amit szemléletesen így foglal össze Wolff: *„Az ember ezen nézőpont szerint az időben úgy mozog, mint egy evezős, aki a menetiránynak háttal halad a jövő felé: célját úgy éri el, hogy a maga előtt elterülő és belátható*

³³⁰ BOHREN, R., *Predigtlehre*, 160. Idézet HANS WALTER WOLFF, *Antropologie des Alten Testamentes*, München 2002, 115 nyomán.

*dolgok lapján tájékozódik. A magát feltáró történelem tanúskodik neki a jövőre Uráról”*³³¹

Főleg azok a kifejezések érdekelnek, amelyek valamiképpen kapcsolatban állnak az örökkévalósággal. E rövid tanulmány nem kíván minden idővel kapcsolatos fogalomról tárgyalni.

A. Idő és örökkévalóság az Ószövetségben

A Héber Bibliában nem találunk olyan lexémát (szótőt, szót vagy alapkifejezést), amely megegyezne a magyar nyelv vagy más modern nyelvek időfogalmával.³³² Több olyan szóról tárgyalunk majd, amely az idővel kapcsolatos.

Az egyik ilyen fontos szó az **‘ólām** (olvasd olám). Etimológiája vitatott. Nincs rá egyértelmű megoldás. Jeni *távoli idővel* fordítja. E szótó jelentése az észak-nyugati szemita nyelvekben is hasonló jelentéssel bír.³³³ Eltekintve néhány kivételtől mondhatjuk, hogy az ‘ólām távoli időt jelent, és vonatkozhat a múltra vagy akár a jövőre, vagy mindkettőre egyszerre. E szó soha nem szerepel önálló alanyként. Gyakran irányt kifejező prepozíciókkal (**min** / -tól, -től; **‘ad/** -ig; **l’** / szemben, felé) vagy egy birtokos esetnek második tagjaként.³³⁴ Az ‘ólām szófordulatainak jelentéstartalma lehet: a legtávolabbi időktől, vagy a legtávolabbi időig. Tehát jelentése be nem határolt, beláthatatlan időtartam, örökkévalóság is lehet. Gyakori szó az Ószövetségben, több mint 440x fordul elő héber formában és arámi nyelven 20x.³³⁵ Ennek a szóhasználata utalhat a múltra és a jövőre egyaránt.

-1- Az ‘ólām kb. 60 alkalommal a régmúlt időre, valami ősrégire vonatkozik, ami az elbeszélőtől vagy írótól különböző távolságra lehet. A me‘ólām jelentése: ősidőktől, nagyon régtől. A Ter 6, 1-4 versben ez a kifejezés a régi időkre vonatkozik, amikor mitikus események történtek, isten fiai az emberek lányaival összeházasodtak, akik gyermekeket szültek nekik. „Ezek a **régi idők** híres férifjai”. Mitikus jellegű elbeszélésről van szó, ami a bibliai őstörténethez tartozik. Az elbeszélő számára nagyon távoli. Egyébként a 6. fejezet harmadik versében felbukkan az l‘ólām kifejezés: „*Ekkor az Úr így szólt, nem marad éltető lelkem az emberben örökké, mivel test. Életkora csak 120 év legyen.*” Itt az ‘ólām érdekes módon 4. versben a régmúlt időkre, a 3.

³³¹ WOLFF, Hans Walter, *Az Ószövetség antropológiája*, München 2002, 115.

³³² MATHYS, Hans-Peter, „Zeit im Alten Testament”, in *TRE*, Berlin 2004, 520.

³³³ JENNI, E., „עולם ‘ólām”, in *THAT*, II. 1995⁵, Gütersloh. 228.

³³⁴ JENNI, E., 230.

³³⁵ PREUSS, H. D., „עולם ‘ólām, עֲלָם ‘ālam”, in *TWAT V*. Berlin – Köln – Mainz 1986, 1144.

versben pedig általában az ember korlátolt élettartalmára vonatkozik. Nem él örökké. Itt a fogalom értelme megközelíti az örökkévalóságot.

A pátriárkák idejére utal a me^cólām Józs 24, 2 versben. Sokáig, régtől fogva jelentése van az me^cólām szónak Iz 42, 14-ben. Az Úr mondja magáról: „Sokáig hallgattam, csöndben voltam ...” Joel 2, 2 párhuzamba állítja az min-há^cólām szót a nemzedékekkel. *“A sötétségnek és a komor fellegeknek a napja az, a felhőknek és a homályoknak napja! Mint szürkület, a hegyekre borul egy nagy és hatalmas nép; sohasem (min-há^cólām) volt hozzá fogható, ezután sem lesz többé nemzedékek nemzedékén át”*. Itt az ^cólām ellentétpárja a jövő nemzedékeknek. A kifejezés értelme: soha nem volt ilyen nép, sem a múltban sem a jövőben.

Ősi hegyekről és magasságokról (Ter 49, 26; Hab 3, 6) vagy ősi kapukról (Zsolt 24, 7. 9; Jer 5, 15, Ez 36, 2) van szó az ^cólām szóval összekapcsolt főnevek esetében. Hogy mennyire ősiek és régiek, nyitott marad. A lényeg az, hogy a tekintetet és a gondolatot olyan messzire visszatérítődjék a múltba, amennyire csak lehetséges. A legtávolabbi idő így közelebből meg nem határozott ősidőt is jelenthet, mint a fent idézett Ter 6, 4-ben vagy Józs 24, 2 versben, amely egyszerűen a pátriárkák korára viszi vissza gondolatunkat.³³⁶

Mik 5, 1 és Ám 9, 11 az ^cólām szóval Dávid király ideális korára emlékeztetnek.

Mik 5, 1 *„De te, (Betlehem) Efrata, bár a legkisebb vagy Júda nemzetségei között, mégis belőled születik majd nekem, aki uralkodni fog Izrael felett. Származása az ősidőktől, a régmúlt időktől van (mímê ^cólām)”*.³³⁷

Ám 9, 11 *„Azon a napon felállítom Dávid roskadozó sátrát, repedéseit kijavítom, romjait felépítem, helyreállítom, hogy olyan legyen, mint hajdanában volt. (kímê ^cólām)”*. Az úr visszaállítja Dávid birodalmát, ahogyan az választott királyának idejében volt. A görög fordítás ezekben az esetekben is az *alōv* kifejezést használja, ami főleg az örökkévalóságra emlékeztetethette a keresztény olvasókat, és így könnyen gondolhattak Jézus Krisztusra, a Messiásra, aki Dávid fia, de ugyanakkor eredete visszamegy az ősidőkre, azaz az isteni szférába.

A Péld 8, 23 versben a megszemélyesített Bölcsesség állítja magáról, hogy még a világ teremtése előtt létrehozott, és hogy a világ teremtésénél jelen volt. Itt is az isteni szférára utal a kifejezés. A

³³⁶ Ibidem, 1144.

³³⁷ A SZIT értelem szerint így fordít: „Származása az ősidőkre, a régmúlt időkre nyúlik vissza.” Vö. RÓZSA HUBA, *Üdvösségközvetítők az Ószövetségben*, Budapest 2001, 169.

Bölcsesség elhatárolódik a teremtettség szempontjából a világtól. Amíg a világot JHWH teremti, a bölcsességet nem teremti, hanem létre hozza. Szó szerinti fordításban: *kiöntetem a világ teremtése előtt*. Talán a nemzésre a születésre utal? Ebben az esetben a mē^cōlām kifejezés az isteni szférára irányítja tekintetünket, mondhatjuk az örökkévalóságra.

-2- Sokkal gyakrabban, feltehetően 260 alkalommal az ^cōlām jövőre vonatkozik.³³⁸ A l^e és az ^cad részecskékkel, prepozíciókkal áll. Amikor l^e részecskével a szó statikus, megváltozhatatlan jelentést hordoz. Jelentése örökre. Az ^cad részecskével a szó jelentése dinamikusabb, magába foglalja az időfolyamatot is. Hanna esküjéhez híven a kis Sámuel örökre az Úrnak szenteli 1Sám 1, 22. Itt Sámuel életkorát jelenti a kifejezés ^cad-^cōlām. Jób 7, 16 tagadó szóval azt fejezi ki, hogy Jób nem akar örökké élni: „*Eltűnök immár, nem élek örökké (lō^c-l^eōlām), hagyj már magamra, életem egy lehelet.*” Idesorolandó a jól ismert 136. Zsoltár, amelyben refrénszerűen 26x ismétlődik: „*irgalma örökké (l^eōlām) tart*”, azaz időben le nem határolt folyamat.

-3- Többes számban az ^cōlām a jövendő időket jelenti:

Zsolt 77, 8 „*Eltaszít az Isten egyszer s mindenkorra (hāf^cōlāmīm), nem lesz már soha irgalmas?*”

A hosszan tartó jövőre vonatkozó ^cōlām gyakran áll más kifejezésekkel, amelyek egyrészt fokozzák, másrészt megerősítik a jelentését.³³⁹ Ilyen pl. a nemzedékek kifejezés. Kiv 3, 15 „*Ez az én nevem örökre (l^eōlām), ez az én emlékezetem nemzedékről nemzedékre*”. Itt a nemzedékről nemzedékre párhuzamban áll az örökre kifejezéssel, amit megerősít és fokoz.

Gyakran találjuk az ^cōlām kifejezést az ígéret földjével, mint pl.: Ter 13, 15 Isten Ábrahámnak és utódainak adja a földet, amelyet Kánaánban lát örökre. Ez a gondolat a fogság utáni szövegekben igazán gyakori. De az ^cōlām gyakran áll Dávid királynak tett ígéretekben. Itt a dávidi dinasztia örökre való fennállása áll a középpontban. Kézen fekvő volt ez a szóhasználat, hiszen a királyt éltető kifejezésben héberül az ^cōlām szótó áll (vö. 1Kir 1, 31). A királynak intézet szokásos éljenzés ^cōlām -mal való kifejezését azonban nem kell túlzottan értelmezni, nem kereshetjük benne a király megistenítésére való törekvést. Inkább egyszerűen egy udvari stílussal van dolgunk, amely nem akar egyebet mondani, mint hogy éljen a király lehetőleg hosszan és jól.

³³⁸ PREUSS, 1148.

³³⁹ Ibidem, 1149.

Az ʿōlām megerősíti, elévülhetetlen szint ad a Dávidnak tett ígéreteknek. Nátán próféta jövendölésében többek között ez áll: 2Sám 7, 12b–13 „*megtartom utánad magvadból származó utódodat, és megszilárdítom királyságát. Az házat épít nevemnek, és én minden időkre (ʿad-ʿōlām) megszilárdítom királyi trónját.*” Még számos helyet találunk a Héber Bibliában, ahol a Dáviddal kötött szövetséget az ʿōlām szóval együtt találjuk. Fontos teológiai kijelentéssé válik és nagy hatással volt az Ószövetség további irataira.

Vannak fogság utáni szövegek ahol a szövetség fogalma ismét az ʿōlām szóval társítva fordul elő, ahol viszont a szövetség már nem a Dáviddal hanem az atyákkal kötött szövetségről beszélnek.

Zsolt 105, 8–9 „*Mindvégig emlékezik szövetségére, ígéreterre, amelyet ezernyi nemzedékre adott, a szövetségre, amelyet Ábrahámmal kötött, az esküre, amelyet Izsáknak esküdött, amelyet Jákobnak szilárd törvényül adott, örök kötésül (bʿrît ʿōlām) Izraelnek*”

Az ʿōlām szó elég gyakran áll istennevekkel, ahol azonban az egyes szövegekben ennek jelentése egymástól eléggé eltérő: Pl. Ter 21, 33 egy el ʿōlām (örök isten?) beszél, akinek tisztelete Bersebához kapcsolódik. Ez a kifejezés „mindig hatalmas” értelmet hordozza magában.³⁴⁰

Izajás 40, 28 „*Hát nem tudod és nem hallottad még, hogy az örökké való Isten (ʿēlōhē ʿōlām) az Úr? Ő teremtette a föld határait*” szövegössze-függésének értelmében az ʿēlōhē ʿōlām Istenre emlékeztet, mint teremtőre.

Hasonlóan a próféták ítéletes és üdvösséges beszédei az ʿōlām segítségével nyerik el kijelentésük súlyát. Ezzel a kijelentéssel a prófétai fenyegető vagy üdvösséges beszéd kiemelkedik a rövidtávú időfolyamatból, és maradandó jelleget öltenek magukra. Ilyen prófétai beszédeket találunk 2Sám 12, 10; 2Kir 5, 27; Iz 14, 20; 25, 2; 32, 14; 34, 10 stb.³⁴¹ Jeremiás és Ezekiel prófétáknál viszont egy újabb tartalmat nyer az ʿōlām fogalom. Prófétai beszédekben az ʿōlām kihangsúlyozza Isten eszkatológikus cselekvését (Jer 18, 16; 20, 11 (mindig tartó szégyenkezés), 23, 40; 25, 9. 12; 49, 13; 51, 26, 39.57.62; Ez 35, 9; 36, 2 stb.).³⁴²

A zsoltárokból a mēhāʿōlām wəʿad hāʿōlām (kezdetől fogva mindörökre) kifejezés gyakori a Zsoltáros könyvet 5 részre osztó doxológiákban (Zsolt 41, 14; 72, 19; 89, 53; 106, 48). Nem csoda, hogy

³⁴⁰ PREUSS, 1151.

³⁴¹ PREUSS, 1152.

³⁴² JENNI, E., „מָה־עַד ʿōlām”, in *THAT*, II. ʿ1995, Gütersloh. 239.

a zsoldár doxológiákban ezt olvashatjuk, hiszen az örökre kifejezés közkedvelt a zsoldárokbán. A zsoldárok főleg JHWH irgalmát és hűségét éneklik meg, amely öröktől és örökre tart, amelyben Izrael szüntelen remél és bizakodik. Pl. Zsolt 26, 5 „Emlékezzél meg Uram irgalmasságodról, és kegyelmedről, amely kezdet óta vezet.” 33, 11 „Örök érvényű az Úr határozata, nemzedékről nemzedékre száll szívének gondolata”.

Az ʿólām gyakran Sionnal társul Zsolt 48, 9

„Ahogyan hallottuk, úgy láttuk is

A Seregek Urának városát.

Igen, a mi Istenünk városát

Isten örökre megalapozta”

Sion hegye már az ősidőktől áll, és állnia kell a jövőben is. A zsoldárok gyakran dicsérik a város állandóságát, hiszen Isten ott vett magának lakóhelyet örökre, nevének nyugalmat ott teremtett.

A Prédikátor könyvében a ʿólām jelentése sajátos. Kritikusan viszonyul a hagyományos bölcsességhez. Megkérdőjelezi a tett-következmény tanítást. Figyelmet érdemel a 1, 4 vers, amely egy bölcs mondásnak (másál) az első része: „Az egyik nemzedék megy, a másik jön, de a föld örökké fennmarad”. Ezt nem úgy értelmezzük, mintha a Prédikátor az anyagi világ örökkévalóságát vallotta volna. Csupán azt szeretné kiemelni, hogy a nemzedékek szerre cserélik egymást, és látszólag semmi sem változik és fejlődik a természetben. Az emberi szemléletmódot tárja elénk a szerző. Rási „a föld örökre fennáll” kijelentést így értelmezi: Mal 3, 12 az igazakat az „isteni jótetszés földjének nevezi” és a Zsolt 37, 11 szerint „az igazak fogják örökölni a földet”. E két szentírási idézet fényében a fenti kijelentést az igazak javára értelmezi. Az igazak maradnak fenn örökre.³⁴³ Nagyon érdekes, és egyedüli értelme van a Préd 12, 5 versben utóraggal (szuffixummal) társított ʿólām-nak. Elégge világos a szöveg, és a szentírásmagyarázók egyet értenek abban, hogy itt ez a szó sírt jelent. Ezt támasztják alá az egyiptomi és föníciai szövegek, amelyek a sírt és a temetőt gyakran az örökkévalóság házának nevezik. A keresztény nyelvezet is átveszi ezt a kifejezést, mint pl. 2Kor 5, 1; Lk 16, 9 és a misekönyv halotti prefációja is ezt idézi. Mindkettő a mennyországot érti alatta.³⁴⁴

Dániel könyvében az ʿólām szó eléri azt a jelentést, amelyet a kereszténység is magáévá tett további jelentésgazdagítással. Az ʿólām szó 5x fordul elő héberül és 18x arámi nyelven. Különös figyelmet

³⁴³ JAKUBINYI GYÖRGY, *Minden hiábavalóság? A prédikátor könyvének magyarázata*, Gyulafehérvár 2000, 4.

³⁴⁴ *Ibidem*, 172.

érdemelnek a 2, 44; 3, 33, 4, 31 és a 6, 27 versek. Ezekben a versekben Isten uralma nemcsak eljövendő, hanem már a jelenben feltárulkozó valóság. Így Isten megnyilvánulásait a múltban, jelenben és jövőben dicsérik ezek a formulák.

Dán 12, 2 arról tudósít, hogy ez a világekorszak véget ér és egy új, végleges világekorszak veszi át ennek a helyét.

„Akik a föld porában alszanak,

Azok közül sokan feltámadnak,

Némelyek örök életre,

Mások gyalázatra, örök kárhozatra”

Itt a feltámadásba vetett hit megoldást jelent arra a teodiceai kérdésre, mi lesz az igazak sorsa. Hol és mikor kapják meg Istentől jutalmukat. Goldingay óv ennek a szövegnek elhamarkodott, a feltámadással egybekötött magyarázatával, amely megegyezik a farizeusok, és a keresztények feltámadásának gondolatával. Szerinte, ha a szövegösszefüggésnél maradunk, akkor az itt leírt „feltámadás” nem más, mint a népnek visszaállításra az Antiochusz Epiphanesz féle üldözés után. Ebbe a szövegbe nem magyarázhatjuk bele az eszkatológikus feltámadást. Ez a szöveg, szerinte, hasonlít Ez 37 fejezetére, ahol szintén nem a feltámadás, hanem a nép restaurálása áll a figyelem középpontjában. Ezek szerint, akik a gyalázatra és kárhozatra jutnak, azok, akik az üldöztetések alatt megtagadták hitüket. A szövegösszefüggésre és a némelyek kifejezésre alapozza magyarázatát. Nem tűnik egészen meggyőzőnek ez a magyarázat. Ha a földi életbe való („vissza”) restaurálásról van szó, nehezen összeegyeztethető a könyvvel, amely azoknak a neveit örzi, akik megszabadulnak.³⁴⁵ Itt inkább azt a véleményt osszuk, amit a kutatók nagy része: A Szentírás itt világosan a holtak végidőbeli feltámadásáról beszél, és itt tűnik fel először az „örök élet” (l'ḥayyê 'ólām) fogalma.³⁴⁶

Összefoglalóként

Az Ószövetség szerint Isten teremti az égitesteket a teremtés 4 napján, azért, hogy mérjék az időt, jelezzék a napot, az éjszakát és a hónapot, és egyben az ünnepeket. Isten fölötté áll az időnek. A Zsolt 90, 2 is ezt hirdeti: „*mielőtt a hegyek kiemelkedtek, mielőtt a föld és a világ kialakult, Isten, te öröktől fogva vagy, s örökké!*” Isten teremtette meg a hetet is, amely szintén tagolja az időt.

³⁴⁵ GOLDINGAY, John E., *Daniel, WBC* 30, Dallas 1998. Cd változat oldalszám nélkül.

³⁴⁶ HARTMANN, Luis F., C.S.S.R – DI LELLA, Alexander A., O.F.M., „*Dániel jövendölése*”, in Jeromos Kommentár I. Budapest 2002, 644–645.

Ha az Ószövetséget fellapozzuk az a benyomásunk, hogy történelmi könyvet tartunk a kezünkben. Nagyon fontos benne az idő, mert Isten pontoszerűen avatkozik be a földi eseményekbe, főleg népe megmentése érdekében. Az eredetileg mezőgazdasági ünnepek, amelyek ciklikusak, hiszen évi ritmusban visszatérnek, üdvtörténeti tartalmat kapnak idővel. A peszah (maccot kovásztalan kenyerek), a savuot és a szukkot aratási ünnepek voltak eredetileg. Csak később kaptak üdvtörténeti jelentést. Nem kötődtek fix dátumhoz, hanem az aratáshoz.³⁴⁷

Az idő iránti érdeklődés az Ószövetség későbbi szövegeiben jóval erősebb, mint a fogság előtti időszakban. Így pl. a Papi gondolkodás nagy hangsúlyt fektet a genealógiákra és a kronológiákra. Így nagyon sok időadata szimbolikus szám által nyer kifejezést: Pl. Szem halála és Izsák születése között 490 év telt, 70x7. A 1Kír 6, 1 szerint a kivonulás és a templom felszentelése között 480 év telt el, 40x12. Lépten-nyomon találunk az Ószövetségben hasonló szimbolikus évszámokat.

B. Idő az Újszövetségben

Az újszövetségi időfelfogásának ismerete alapját képezi az eszkatológia, az apokaliptika megértésének is.

I. Gyakran találunk időre vonatkozó kifejezéseket: ilyen pl. a ὥρα. 106x találkozunk ezzel a szóval az Újszövetségben. Gyakran a mai nyelvhasználathoz hasonló értelme van, vagyis megjelöl egy időpontot, vagy egy időtartamot. Minket főleg a mai nyelvhasználatól eltérő esetek érdekelnek.

-1- Jelentős eseményeket a szentírók az óra megjelölésével emelnek ki. János két tanítványa 10 óra körül találkoznak Jézussal (Jn 1, 39). Hasonlóan a 6. óra aláhúzza Jézus és a samariai asszony találkozásának fontosságát (Jn 4, 6). A szenvedés elbeszélésekben egyre gyakoribbak az egyes események órához való kapcsolása: „Amint elérkezett az óra” fordulattal vezet be Lukács evangélista a húsvéti vacsora elbeszélését (Lk 22, 14). A keresztre feszítés a harmadik órában történik (Mk 15, 25). Mielőtt Jézus meghalna, a 6. órától a 9. óráig sötétség borítja be a földet (Mk, 33 párhuzamban vele: Mt 27, 45 / Lk 23, 44), ami valószínűleg a prófétai apokaliptikus képet idézi pl. Ám 8, 9 és köv.; Iz 8, 22; Szóf 1, 5.³⁴⁸ Ezek a pontos óramegadások egyrészt kiemelik a szenvedéstörténet fontosságát, másrészt utalnak a templomban lezajló húsvéti bárányok feláldozására.

-2- Az óra fogalom gyakori eszkatológiai szövegösszefüggésekben. Jn 16, 21–22 „Az asszony is szomorú, aki szül, mert elérkezett az órája.

³⁴⁷ MATIYS, Hans-Peter, „Zeit im Alten Testament”, in *TRE* 36, 521.

³⁴⁸ NOLLAND, John, *Luke*, in *WBC Volume 35c*, Dallas 1998. CD változat.

Amikor azonban megszületik a gyermeke, azon való örömeiben, hogy ember született a világra, nem gondol többé gyötremére.” A hívők, hasonlóan a házigazdához, nem tudják melyik órában jön a tolvaj (Lk 12, 39; Mt 24, 43), melyik órában jön az Ember Fia (Mt 24, 44 // Lk 12, 40; Mt 24, 50 // Lk 12, 46) és a vőlegény (Mt 25, 13).

Hogy mit mondjanak a tanítványok, amikor a bíróság elé hurcolják, arról ne kell aggodalmaskodniuk, majd megadatik nekik abban az órában (τῆ ὥρᾳ), amit mondaniuk kell (Mk 13, 11 // Mt 10, 19 // Lk 12, 12). Az Fiú sem ismeri az órát (Mk 13, 32 // Mt 24, 36) azaz a parúzia óráját.

A jánosi ὥρα használat sajátos. Eljön az óra kifejezésnek az a szerepe, hogy közölje a jövőt: *Itt az óra, sőt már itt is van* (4, 23; 5, 25).³⁴⁹

A Jelenések könyve is nagyon gyakran használja az óra fogalmat: Jel 14, 7 az ítélet órájáról beszél, vagy képi beszédben Jel 14, 15 elérkezett az aratásnak az órája. A tíz király, akik a vadállattal hatalmat kaptak egy órára, azaz egy rövid időre, a Bárány elleni harcban alul maradnak. Egy óra alatt végrehajtják Babilonon az ítéletet (Jel 18, 10. 17.19.).³⁵⁰

II. Egy másik fontos időfogalom az Újszövetségben a χρόνος. 54x fordul elő, és ennek szinte fele 24x Lukács evangélista műveiben, az evangéliumban és az Apostolok Cselekedeteiben. Mégis teológiai szempontból a Gal 4, 4; ApCsel 3, 21; 1Pt és a Jel 10, 6 szentírási helyek tűnnek érdekesnek.

Leggyakrabban a χρόνος profán értelemben fordul elő. Egyszerűen időtartamot, időbeli teret jelent. Pl. ApCsel 7, 17 az ígéretet beteljesedésének idejéről beszél, az időtartamról, amelyben az ígéretet beteljesednek. 2Tim 1, 9 örök idők óta kifejezéssel (πρὸ χρόνων αἰωνίων) az Isten örök tervéről beszél. Néha egymás mellett találjuk a chronosz és a kairosz szavakat, mint pl. ApCsel 1, 7 és 1Tessz 5, 1. Ebben az esetben a két szinoním szó egymást erősíti (hendiadyon).³⁵¹

- Gal 4, 4 talán a legfontosabb szentírási hely teológiai szempontból. Az idő teljessége a történelem kairoszát jelenti. A chronosz önmagában nem egyenlő a kairosszal, csak amennyiben elérte a teljességet. A Gal 3 fejezet gondolatmenet alapját a lineáris időfelfogás alkotja, amelyikben bekövetkezik két idő fordulata. A törvény és a hit, a szolgaság és a szabadság idejének a fordulata. Így Pál apostol bevonja az idő fogalmat a törvény és az evangélium közötti dialektikába. Az idő teljessége itt

³⁴⁹ DELLING, Gerhard, „ὥρα” in *TDNT*, Michigan 1995, 679.

³⁵⁰ VÖ. H. GIESEN, „ὥρα, ας, ἥ” in *EWNT*, Stuttgart 1992, 1211-1214.

³⁵¹ HÜBNER, H., „χρόνος, ου, ό chronos Zeit, Zeitdauer”, in *EWNT*, Stuttgart 1992, 1172.

nem az idő végét jelenti feltétlenül, hanem azt emeli ki, hogy az üdvösségtörténet Krisztusban elérte belső célját.³⁵²

- Az ApCsel 1, 7 köv. és 3, 20 köv. versekben a *chronosz* és a *kairosz* fogalmak párhuzamban állnak. „... *hogy eljöjjön az Úr színétől a megenyhülés ideje (καιροί ἀναψύξεως), és elküldje elsősorban nektek rendelt Megváltót, Jézust, akit az égnek kell befogadnia egészen az ég megújulásának idejéig (ἄχρι χρόνων ἀποκαταστάσεως πάντων) ...*” (ApCsel 3, 20–21). Itt a *chronosz* jelentése a végidőhöz kapcsolódik.

- Péter első levelében a *chronosz* teológiai kulcsfogalomává válik. Az a gondolat, hogy a keresztények idegenként élnek ezen a földön, végig vonul az egész levél háttérében. Krisztus az idők végén jelent meg (ἐπ' ἐσχάτου τῶν χρόνων), így a keresztény ember is az idők végén él (1, 20). Itt is 1Pt 4, 2 vershez hasonlóan utalást találunk az eszkatológikus helyzetre. Buzdító céllal a szentíró szembeállítja a hívők földi életének hátralévő szakaszát a bűnös múlttal.

- Jel 10, 6 vers SziT fordítása szerencsésen fordítja a (ὅτι χρόνος οὐκέτι ἔσται) szószerint: nincs többé idő. Nem azt akarja mondani ez a vers, hogy az idő megszűnik, mint metafizikai valóság, hanem inkább kiemeli, hogy a vég ijesztő módon közel van, amikor a hetedik angyal megfújja a trombitát: akkor nem marad már idő. „Nincs többé haladék.”³⁵³ Ez a fordítás *chronizó* igén alapszik, amely jelenthet időzni, késlekedni. (ὅτι ἐρχόμενος ἤξει καὶ οὐ μὴ χρονίση) “az eljövendő el fog jönni, és nem késlekedik” (Hab 2, 3).³⁵⁴ Így sok kutató szerint a *chronosz*-t itt haladékkal, vagy késlekedéssel lehet fordítani, habár ilyen értelemben nem igen használja az Újszövetség a *chronosz* szót.

III. Teológiailag és gyakoriság szempontból a **kairosz** a legfontosabb időfogalom az Újszövetségben. 84 alkalommal találkozunk vele az Újszövetség és arányosan oszlik meg az egyes könyvekben. Jelentése idő, időpont, időtartam, pillanat és alkalom.³⁵⁵

Amíg a *chronosz* inkább egy lineáris értelemben vett időtartamot jelöl, addig a *kairosz* gyakran egy eszkatológiailag, a vég idő szempontjából telített, döntésre alkalmas időt jelöl.³⁵⁶

Pál apostol leveleiben a *kairosz* jelentése széles skálán mozog. Mégis a sajátosan páli hangsúly a *kairosz* esetében ott található, ahol a Jézus Krisztus küldetésével elkezdődött „most” kerül kiemelésre. 2Kor 5,

³⁵² Ibidem, 1172.

³⁵³ HÜBNER, 1173.

³⁵⁴ AUNE, David E., *Revelation 6–16*, in WBC 52b, Dallas 1998. CD változat.

³⁵⁵ BAUMGARTEN, J., „καίρος, οὐ ὅς”, in EWTN, Stuttgart 1992, 572.

³⁵⁶ BAUMGARTEN, 572.

14-6, 2 Pál apostol bemutatja, hogy a kiengesztelésről szóló tanításban megvalósul és kifejti hatását az öszösvetségi izajási ige (49, 8). „Íme, most van a kedvező idő, íme most van az üdvösség napja.” Hasonlóan a közösség időismeretét az eszkatológiai éberségre való hívással világosítja meg (Róm 13, 11). Az üdvösség közelebb van a közösséghez, mint amikor hinni kezdett: az itteni idő eszkatológiailag nagyon fontos idő. Felhasználja a jövő eszkatológiai eseményeit a jelenre irányuló buzdításra. A Gal 6, 9 összeköti a jövőbeli végítéletet az eszkatológiailag fontos idővel, az esélyekben gazdag idővel, amely majd a végítélettel megszűnik. Addig az időig minden pillanat döntésre alkalmas idő. Így a kairosz fogalom Pálnál az ítélet és a parúzia jövődöbéli időpontját is jelölheti (1Kor 4, 5; Gal 6, 9; 1Tessz 5, 1). Pál kihangsúlyozza, hogy az ítélet és a parúzia ideje lezárja a krisztus-esemény által megkezdett üdvösséges időt (1Kor 10, 11). A krisztológiailag és üdvösségtörténetileg telített mostani kairosz az idő közepét és kulcsát képezi, amelyik felé a történelem halad és amelytől származik. A krisztológiai időközéppont mellett a páli levelekben megtalálni a teocentrikus idődimenziót is. A jövő Isten működésének az ideje. A páli időfelfogás csúcspontja a jövő jelen által való, és a jelen a jövő által való értelmezésében éri el.

A szinoptikus hagyományban a kairosz fogalom főleg Jézus eszkatológiai beszédében nyer fontos szerepet. A földi idővel szemben áll az eljövendő idő. Az itteni idő a szorongatás, üldöztetés ideje, míg az eljövendő idő magával hozza a jutalmat, Isten országában nyerik el az igazak jutalmukat: Mk 13, 33; Lk, 21, 9–27)

Az első Péter levélben a kairosz fogalom kizárólag eszkatológiai értelemben fordul elő. A szerzője abból indul ki, hogy a Krisztus Lelke rejtetten lakott a prófétákban, akik előre látták és kutatták szenvedés és megdicsőülés idejét, amely azonban csak a mostani szemtanúk által lett nyilvánvaló (1Pt 1, 9–11). A keresztények reménye az üdvösségre irányul, amely csak a végső időben (ἐν καιρῷ ἐσχάτῳ) valósul meg teljesen. A jelen idő Isten ítéletének fontossága alatt áll. Ennek a fontosságnak megfelel a megaláztatás a buzdító beszédben, amelyet Isten rendelkezéséből az engedelmesek felmagasztalása követ (1Pt 4, 5, 17).³⁵⁷

A Jelenéscck könyvének apokaliptikus sajátossága a kairosz fogalom használatában válik megfoghatóvá. A kezdet (Jel 1, 3) és a befejezés (Jel 22, 10) kijelentése: közel van ugyanis a kairosz a könyvnek eszkatológikus keretet ad.

³⁵⁷ BAUMGARTEN, 578.

IV. Az **aión** (αἰών, -ώνος) fogalom a Septuagintában gyakran az ʿōlām héber szónak a görög megfelelője. Több mint 100 alkalommal fordul elő az Újszövetségben, és általában minden könyvben megtalálható.³⁵⁸

Már az ókori görög filozófusoknál megtaláljuk ezt az időfogalmat. Platón szerint az aión egy időnélküli, ideális örökkévalóságot jelent, míg a chronosz a világgal együtt teremtett, és nem más, mint az aión mozgó képe a földön. Platón hatására Alexandriai Philó így határozza meg az aión-t: „a chronosz (teremtett idő) paradigmája és archetípusa”. Az aión természetéből kifolyólag az örök ma.³⁵⁹

-1- Az aión hosszú idő vagy örökkévalóság értelemben való használata. Az aión szó gyakori olyan fordulatokban, mint „öröktől” „örökön örökig”. Minden egyes hasonló esetben csak a szövegösszefüggés derít fényt arra, hogy mit jelent konkrétan az aión: szó szoros értelmében örökkévalóságot, vagy egyszerűen távoli, vagy folyamatos, megszakítás nélküli időt. Így pl. Lk 1, 70 vagy ApCsel 3, 21 jelentése: ősidőktől. Az aión jelentése nagyon gyenge, amikor tagadó szóval áll. Jelentése: soha (Jn 13, 8). A szó teljes egészében örökkévalóság értelme talán Lk 1, 55, Jn 6, 51; 12, 34; 14, 16 etc. versekben található. Az örökkévalóság értelmének kiemelésére szolgál az aión szó többes számának használata, így pl. a doxológiákban.³⁶⁰ A többes szám fokozza azt a jelentést, ami az egyes számban rejtettebb módon már megtalálható. Ugyanakkor a többes szám használata arra is figyelmeztet, hogy az aión használata mögött tetten érhető a gondolat, miszerint több egymást követő korszak létezik, amelyek végtelen sorozata alkotja az örökkévalóságot. A hosszú de nem vég nélküli idő szintén megtalálható az aión formulákban. A szó kétszeres használata (εις τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων, örökön örökké Zsid 13, 21) arra hivatott, hogy a szó szoros értelmében vett örökkévalóságot emelje ki.

-2- Az aión Isten örökkévalóságát fejezi ki. Amikor Isten nevével áll, a szó szoros értelmében vett örökkévalóságot jelent (Jel 16, 26). De hogyan kell Isten örökkévalóságát érteni szentírási alapokon? Az Ószövetség Isten örökkévalóságának kifejezésére azt állítja, hogy ő ősidőktől van és le nem határolt ideig létezik. Ő mindig volt és mindig lesz az emberrel szemben. Ezzel az egyszerű képpel beszéltek Isten örökkévalóságáról. Deuteroizajás használja először az ʿōlām fogalmat örökkévalóság értelemben. Szintén nála találjuk „én vagyok az első és

³⁵⁸ HOLTZ, T., „αἰών αἰῶνος” in *EWTN I.*, Stuttgart 1992, 106.

³⁵⁹ Vö. HERMANN SASSE, „αἰών αἰῶνος”, in *TDOT* Michigan 1964, 196.

³⁶⁰ *Ibidem*, 199.

az utolsó” kifejezést. Isten örök létezése túl nyúlik a világ idejénél. Öröktől fogva és örökre léteznek.

Összegzés

Átvonuló vezérgondolat a Szentírásban: az idő Isten eszköze, amit az embernek ad, hogy cselekedjék. Az idő Krisztus eljövételével eléri történelmi fordulópontját.

Isten Ura az időnek, aki nem függ az időtől, és aki a világnak irányítója. Isten kezében az idő megmérhetetlen. Az embernek ajándékoz időt, amiről az embernek majd felelnie kell Isten ítélő széke előtt. Minden emberi terv azon feltétel alatt áll, hogyha Isten továbbra is időt ajándékoz (conditio Iacobaea Jak 4, 15). Az örök élet az embernek adott legnagyobb ajándék.

Kétféle módon lehet értelmezni az örökkévalóságot:

Egyrészt úgy, mint egy végtelenül hosszú, de idő szempontjából mégis elképzelhető hosszú folyamatot. Másrészt úgy lehet elképzelni, mint idő nélküli, minden időt átszelő szféra. A 1Kor 15, 28 „... hogy Isten legyen a minden mindenben” fordulat arra mutat rá, hogy amikor Isten „ideje”, jelenléte teljesen áthatja az emberi időt, akkor minden eddigi idő feloldódik Isten egyetlen idejében.

A krisztuseseményt az Újszövetség történelmileg különböző módon értelmezi: -a- egy különös, önálló periódus; -b- az ószövetségi ígéretek teljesülésének az ideje; -c- az üdvtörténet célja és beteljesedése; -e- a végső idő kezdete; -f- fordulat az időben.

A krisztusesemény, újszövetségi felfogás szerint az üdvtörténeti események vonatkozási pontja. Jézus Krisztus kereszthalála és feltámadása a korakeresztény történelemkép értelmi középpontját alkotják. Innen kiindulva minden eseményt, még a profán történéseket is üdvtörténeti szempontból értelmezik. A keresztény időszámításban a krisztusesemény egyetemessége nyilvánvalóvá válik.

A jelenbeli és jövőbeli eszkatológiáról beszélhetünk az újszövetségi szövegek alapján. Egyrészt láttuk azt, hogy az idők teljessége, a fordulópont megtörtént. Tehát ilyen értelemben lehet beszélni már beteljesedett és a jelenben hatását kifejtő eszkatológiáról. A múlt és jelen idő az eszkatológiai szövegekben a közösség üdvösségének elért fokát írják körül. Nagy hangsúlyt fektetnek a krisztuseseményre (Ef 1, 3–14; 2Kor 5, 17). E szövegek célja elsősorban az önazonosság / identitás megerősítése a keresztényekben, és a vigasztalás.

A jövőre irányuló kijelentések pedig arra vonatkoznak, ami még nem valósult meg, és egyben óvják a keresztényeket a túlzott lelkesedéstől, ami a már megvalósult üdvösség kezdeteit befejezettnek tartaná. Ez nem más, mint egy eszkatológiai fenntartás, amihez a következő elemek

tartoznak: Krisztus parúziája, a halottak feltámadása, az utolsó ítélet és a végső beteljesedés. Ezek az események láthatóvá teszik mindazt, ami jelenleg még rejtett. A jövőre vonatkozó kijelentések célja elsősorban a buzdításban, és a megtérésre és a kitartásra való felhívásban keresendő.³⁶¹

Az ószövetségi / korai zsidó és keresztény időfelfogás között sok közös vonás van, azt lehet mondani, hogy fogalmi téren folyamatosság van a kettő között. A különbség a két időfelfogás között a végső idők üdvösséggközvetítőjének személyében keresendő. Az újszövetségi felfogás szerint a világ végén érkező Ember Fia azonos Jézus Krisztussal, aki megjelent az emberek között és nyilvánosan működött. Ez a végső beteljesedés két szinten történik majd:

- Egyrészt a zsidó apokaliptika szerint a végső időben érkezik el az új korszak (aión). Keresztény felfogás szerint ez az új korszak a krisztus-eseményben már elkezdődött, és majd a végső időben teljességgel megvalósul. Ami tehát a jövőben még megvalósulásra vár, már nem gyökeresen új fordulat, hanem valamiképpen csak ratifikációja a krisztus-eseményben megvalósult fordulópontnak. Láthatóvá válik Isten mindent átható uralma a holtak feltámadása és az utolsó ítélet által.

Korunk időfelfogása és a szentírási időfelfogás között is van némi hangsúlyeltolódás.

-a- A modernkor az időt inkább mennyiségileg és nem minőségileg fogja fel. Az ókorban az időtartam nem csupán matematikai, hanem a társadalomtól meghatározott jelenség. A jelenkor embere szándékosan inkább pontszerűen és pillanatokként éli meg az időt.

-b- Egy általánosan érvényes időmérő rendszer, amely a különböző időzónákat egyesíti, ismeretlen a bibliai ember számára. Az Isten és ember időmértéke alapján különböznek. Isten ideje az ember idejéhez hasonlítva örökkévalóság. Aki meghal, eltávozik az emberi időből, és egy saját idősférában van. A Szentírásban nem találunk arról eszmefuttatást, hogy mi történik a halál és a feltámadás között.

-c- A zsidó-keresztény időfelfogásban nem létezik az abszolút természetes idő. Az idő Isten rendelkezésére álló valóság, amelyet ha akar, tetszése szerint megrövidít (vö. Mk 13, 20), meghosszabbít, vagy megszüntet (Jel 10, 6). A jövő pedig kizárólagosan Isten „területe”. Az idő ilyen értelemben ajándék, és az időhöz való magatartásáról az ember felelősséggel tartozik az idők Urának színe előtt.³⁶²

³⁶¹ ERLEMANN, Kurt, „Zeit im NT”, in *TRE* 36, Berlin 2004, 523-526.

³⁶² ERLEMANN, 529.

